TERMINOLOGISCHE WOORDENLIJST

Agnus Dei Smeekgebed, een van de delen van het misordinarium.

Alternatim Een uitvoeringspraktijk waarbij polyfone fragmenten afwisselen met gregoriaanse.

Altus Een stemtype iets hoger dan de tenor, nu bekend als alt.

Augmentatie Proportionele vergroting van de genoteerde notenwaarden.

Bassus Een stemtype iets lager dan de tenor, doorgaans de laagste stem.

Bicinium Een tweestemmige polyfone compositie.

Cadens Een muzikaal "punt", opgebouwd op basis van harmonische en melodische standaardformules.

Canon Lett. "regel". Een verbale aanwijzing dat de notatie op een speciale manier ontcijferd moet worden. Meestal betreft het twee of meer zangers die dezelfde muziek uitvoeren, maar op een ander tijdstip inzetten (en soms ook op een andere toonhoogte). Andere procedés zijn echter mogelijk, zoals zingen met notenwaarden die verdubbeld zijn, of met de melodie in inversie.

Cantus firmus Lett. "vast gezang", een ontleende melodie die dient als basis voor een polyfone compositie en waarbij andere stemmen contrapuntisch zijn toegevoegd.

Chansonnier Een muzikale bron met overwegend wereldlijke liederen in het Frans.

Contratenor Lett. "tegenover de tenor"; een bijkomende stem die toegevoegd is aan de partij waarin de ontleende melodie was geplaatst. Kan zowel boven (*altus*) als onder (*bassus*) de tenor staan.

Contrapunt De compositietechniek waarbij twee of meer zelfstandige melodische lijnen worden gecombineerd.

Credo Geloofsbelijdenis, een van de delen van het misordinarium.

Custos (mv. *custodes*) Een teken aan het einde van een notenbalk dat de toonhoogte aangeeft van het begin van de volgende notenbalk.

Cyclische mis zie *Miscyclus*.

Discantus zie *Superius*.

Doorimitatie zie *Imitatie*.

Drieklank Een akkoord samengesteld uit drie tonen.

Fauxbourdon Geïmproviseerde polyfonie, waarbij melodieën worden toegevoegd op basis van vaste intervallen boven en onder een bestaande gregoriaanse melodie.

Finalis In het gregoriaans de toon waarop de melodie eindigt; in gezangen in niet-getransponeerde modi zijn er vier tonen mogelijk: *D*, *E*, *F* of *G*.

Gloria Lofzang, een van de delen van het misordinarium.

Gregoriaans (Eng. *chant*, *plainchant*, *plainsong*): de traditionele muziek van de kerk, bestaande uit één melodische lijn (*monofonie*).

Imitatie Een van de belangrijkste compositietechnieken uit de zestiende eeuw. Een stem kondigt een motief aan dat dan door een andere stem of andere stemmen na een bepaald tijdsinterval wordt overgenomen. Wanneer de imitatie het hele werk domineert en alle stemmen erbij betrokken zijn, spreekt men van *doorimitatie*.

Integer valor De uitvoering van een partij met de genoteerde notenwaarden en niet in een systematisch gewijzigde vorm, zoals x 2 of x 3.

Introitus Het openingsdeel van de mis, waarbij de tekst varieert naargelang het feest. Bestaat uit een korte zin, die vaak refereert aan het feest, en een psalmvers. Wordt in het gregoriaans of polyfoon uitgevoerd.

Kapel Een groep personen die verbonden is aan een hof of een kerk voor de muziek die daar gebracht wordt.

Koorboek Een manuscript of een gedrukte uitgave waarin alle stemmen genoteerd zijn op eenzelfde opening.

Kreeftgang (Eng.: *retrograde)*: De uitvoering van een melodie van achteren naar voren.

Kyrie Smeekgebed, een van de delen van het misordinarium.

Liturgie De actie en de woorden die samen een officiële godsdienstoefening vormen.

Melisme Een reeks noten op één lettergreep.

Mensuratie Het equivalent tijdens de renaissance van de huidige metra, aangegeven door vier tekens: 𝐂 (= 4/2), ○ (=3/2), ⊙ (=9/4) en 𝐂 (=6/4). Een verticale streep door het teken wijst op een versnelling van het tempo.

Mis Het centrale deel van de liturgie, dat Jezus' offer herdenkt. De mis werd elke dag opgedragen: gelezen, gezongen in het gregoriaans of gezongen met bepaalde delen polyfoon. De mis is verdeeld in ordinarium en proprium.

Miscyclus Polyfone zetting van de teksten van het misordinarium, waarbij alle delen gebaseerd zijn op hetzelfde ontleende materiaal of hetzelfde compositieprincipe, zodat ze samen een eenheid vormen.

Misordinarium (*ordinarium van de mis*): De misdelen waarvan de teksten in elke mis dezelfde zijn. Vooral vijf van die teksten werden door componisten uit de renaissance polyfoon getoonzet (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Agnus Dei).

Misproprium (*proprium van de mis*): De misdelen waarvan de teksten van dag tot dag wisselen. Op muzikaal vlak zijn vooral introitus, graduale, alleluia, tractus, offertorium, sequentia en communio van belang.

Modus Het theoretische systeem dat aan de basis ligt van de organisatie van de tonen in het gregoriaans. Er zijn acht modi, bepaald door de finalis en de ambitus van de melodie in relatie tot de finalis.

Monofonie Muziek die bestaat uit één enkele melodische lijn.

Motet Een polyfone compositie op een Latijnse tekst, meestal maar niet exclusief geestelijk van inhoud.

Officie De getijden of de andere gebedsdiensten naast de mis, die elke dag op vaste uren plaatshebben, namelijk metten, lauden, priem, terts, sext, none, vespers en completen.

Polyfonie Lett. "meerdere stemmen". Een compositietechniek waarbij meerdere zelfstandige partijen contrapuntisch zijn samengevoegd.

Prolatio Een benaming die wijst op de verdeling van de semibrevis in minimae. Bij *prolatio maior* is de semibrevis gelijk aan drie minimae, bij *prolatio minor* wordt de semibrevis verdeeld in twee minimae. Wordt aangegeven door een punt in het midden van de mensuratietekens: 𝅝 en ⊙.

Repercussa In een gregoriaanse melodie de tweede belangrijkste toon naast de finalis, doorgaans de kwint of de terts boven de finalis (met uitzonderingen).

Sanctus Een lofzang, een van de delen van het misordinarium.

Sequens Een muziektechnisch procedé waarbij een melodie (meerdere keren) wordt herhaald op een lagere of een hogere toontrap.

Sequentia Een Latijnse dichterlijke toevoeging aan de mis, op sommige feestdagen. De meeste werden uit de liturgie gebannen in het midden van de zestiende eeuw, met als belangrijkste uitzondering het *Dies irae* in de Requiemmis.

Stemboeken De losse boekdelen van een manuscript of een uitgave met polyfonie die elk een aparte stem bevatten.

Stretto Een vorm van imitatie waarbij de steminzetten snel op elkaar volgen.

Superius De hoogste stem van een compositie, meestal vergelijkbaar met de huidige sopraanstem.

Tempus imperfectum Een tijdsaanduiding in de renaissance waarbij alle noten te verdelen zijn in twee kleinere waarden (binair). Aangegeven als 𝅝 of ¢. Gelijkwaardig met de huidige 4/4 of 4/2.

Tempus perfectum Een tijdsaanduiding in de renaissance waarbij de brevis drie semibreves omvat. Alle andere verdelingen zijn binair. Aangegeven als 𝅝 of ⌽. Gelijkwaardig aan de huidige 3/1 of 3/2.

Tenor De stem die aanvankelijk het ontleende materiaal "droeg" (van het Latijnse werkwoord *tenere*) waarop een compositie was gebaseerd; later de benaming van een matig hoge mannenstem.

Transpositie De verplaatsing van een melodie van de originele toonhoogte naar een hogere of lagere toon.

Tutti Een bezetting waarbij alle uitvoerders samen betrokken zijn.